

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРО СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНІ ДІЯННЯ, ВЧИНЕНІ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Законом України від 23 грудня 1993 року було внесено зміни до КПК, згідно з якими з'явилося нове провадження, якого раніше не знало кримінально-процесуальне провадження – досудове розслідування суспільно-небезпечних діянь, скоєних неповнолітніми, які досягли 11 років, але не досягли віку кримінальної відповідальності. Достатньо сказати, що на перший погляд було досить несподіваним запропонування цим законом необхідності порушення кримінальної відповідальності відносно таких осіб, оскільки це суперечить вимогам Стандартних мінімальних правил ООН, які стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх, затверджених Генеральною Асамблеєю ООН, та її Резолюції 40/83 від 29 листопада 1995 року. Цими правилами, зокрема, передбачено, що провадження досудового слідства і судового розгляду щодо осіб, які не є суб'єктами вчиненого злочину, не допускається.

Закон України “Про внесення до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України та до Положення про комісії у справах неповнолітніх Української РСР” понизив віковий ценз відносно цих осіб до 11 років. Чи потрібні були такі революційні зміни? Аналіз раніше існуючої практики притягнення до кримінальної відповідальності таких осіб свідчить, що серед них до 20% підлітків цього віку скоювали тяжкі злочини, за які до них рішеннями комісій у справах неповнолітніх, які діяли при Виконавчих комітетах відповідних місцевих Рад, застосовувались заходи впливу. Тобто не суд, а виконавча влада, виконуючи по суті непрофесійну судову функцію, вирішував питання, пов'язані із посяганням на невід'ємні права неповнолітніх. Звичайно, в демократичному суспільстві такий порядок існувати не може.

Серйозну турботу вчених, практиків та спільноти викликає проблема реагування на суспільно-небезпечні діяння, вчинені особами, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

Необхідно відзначити, що законодавство Англії передбачає кримінальну відповідальність неповнолітніх за вчинені ними протиправні діяння навіть у тому випадку, якщо їм виповнилось 10 років. (Закон про кримінальну юстицію 1982р.). Вік настання кримінальної відповідальності фізичних осіб за Кримінальним кодексом Франції – 13 років. (Ордонанс 1945р. у редакції Закону № 74-631 від 5 липня 1974р.). Стаття 10 КК Польщі містить положення: відповідальності підлягають неповнолітні у віці від 15 до 18 років. (Закон від 6 червня 1997р. // 36. Законів. – 1997. №88. – поз.553).

Статистика свідчить, що кількість злочинів, скоєних неповнолітніми та за їх участю у 2000 році складала 37,2 тис. (6,7% у загальній кількості злочинів, зареєстрованих органами внутрішніх справ), в числі яких 46,7% (17,4 тис.) – тяжкі. В 2000 році кожний 10-й з числа виявлених злочинців – неповнолітній,

тоді як в 1990р. – кожний 7-й. Із загальної чисельності засуджених в 2000р. кожний 12-й неповнолітній, в 1990р. – кожний 8-й...

Стаття 7³ КПК України передбачає порядок вирішення справ про суспільно-небезпечні діяння, вчинених особою у віці від одинадцяти років і до виповнення віку, з якого можлива кримінальна відповідальність.

Відповідно із внесеними до Кримінально-процесуального кодексу змінами провадження відносно цих осіб провадиться за схемою: порушення кримінальної справи, встановлення фактичних обставин суспільно-небезпечного діяння, допит правопорушника як свідка, винесення постанови про закриття кримінальної справи та застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру, ознайомлення з усіма матеріалами справи.

Тобто, якщо проаналізувати цю схему, то у загальних рисах вона відповідає повній процедурі досудового розслідування. Але чи доцільно це робити, зважаючи на навантаження слідчих підрозділів органів внутрішніх справ, які, за законом, провадять досудове розслідування щодо злочинів, скоєних неповнолітніми?

Так, дійсно, Кримінально-процесуальним кодексом України передбачено, що досудове слідство провадиться у випадках, коли злочин вчинено неповнолітньою особою, але ж він нічого не говорить про обов'язок слідчого розслідувати суспільно-небезпечні діяння, вчинені особами у віці з одинадцяти років і до настання віку, з якого передбачена кримінальна відповідальність (14-16 років). І тут доречно згадати про кримінальну міліцію у справах неповнолітніх, до обов'язків якої відноситься здійснення досудової підготовки матеріалів про правопорушення, вчинені неповнолітніми та провадження дізнання в межах, визначених кримінально-процесуальним законодавством. То чому ж цього не відбувається на практиці? Закон суперечить сам собі, забороняючи провадження по протокольній формі досудової підготовки матеріалів у разі скоєння правопорушення неповнолітньою особою, при цьому в іншому нормативному акті він це дозволяє і навіть вказує на те, хто повинен це робити. Крім того, із КПК України витікає, що слідчий не може пред'явити особі, яка не досягла віку кримінальної відповідальності обвинувачення, а при допиті малолітнього як свідка порушуються його права. Не передбачено законом і ознайомлення таких осіб із постановами про призначення експертиз та з їх висновками. Захисник, як це передбачено КПК, допускається до участі неповнолітнього лише з моменту закінчення справи. Хіба це не нагадує протокольне провадження? То де ж помилка? На мій погляд, вона криється у Кримінально-процесуальному кодексі, а ст. 5 Закону України від 24.12.1995 р. "Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх" є одним із шляхів вирішення цієї проблеми.

Тому вважаю за доцільне закріпити у Кримінально-процесуальному кодексі норму, в якій чітко було б вказано хто і в якому вигляді повинен розслідувати суспільно-небезпечні діяння вчинені неповнолітніми.